

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS KANCELIARIJA
SOCIALINĖS POLITIKOS GRUPĖ
PAŽYMA

DĖL NEĮGALIJŲ SOCIALINĖS INTEGRACIJOS ĮSTATYMO PAKEITIMO
ĮSTATYMO, TIKSLINIŲ KOMPENSACIJŲ ĮSTATYMO PAKEITIMO ĮSTATYMO,
IKITEISMINIO ADMINISTRACINIŲ GINČŲ NAGRINĖJIMO TVARKOS
ĮSTATYMO 2, 3, 5, 11, 13, 14, 20 IR 21 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO, LYGIŲ
GALIMYBIŲ ĮSTATYMO 2, 5, 7 IR 15¹ STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO,
TRANSPORTO LENGVATŲ ĮSTATYMO 7 IR 7¹ STRAIPSNIŲ PRIPAŽINIMO
NETEKUSIAIS GALIOS ĮSTATYMO PROJEKTŲ
(TAP-22-1368(2) (TAIS Nr. 22-8148(4))

2022-09-05

Vilnius

Projektų rengėjas – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM).

Projektų tikslas – pertvarkyti neįgaliųjų socialinės integracijos sistemą ir aiškiai reglamentuoti asmenų su negalia teisių užtikrinimo ir įgyvendinimo mechanizmą, panaikinant asmenis su negalia diskriminuojančias sąvokas, tobulinant negalios vertinimo modelį (daugiau dėmesio asmens gebėjimų, o ne medicininių kriterijų, vertinimui) ir įteisinant atvejo vadybos metodą, optimizuojant įstaigų, veikiančių negalios srityje, veiklą ir funkcijas, užtikrinant informacijos prieinamumą bei aiškiau reglamentuojant tikslinių kompensacijų skyrimą ir mokėjimą.

Dabartinė situacija. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (NSIĮ) ir asmenų su negalia integracijos sistema tik iš dalies atitinka JT neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos Fakultatyvaus protokolo (Konvencija) nuostatas ir nepakankamai užtikrina asmenų su negalia lygių galimybių ir nediskriminavimo visose gyvenimo srityse principų laikymąsi:

- ✓ galiojantis negalios vertinimo modelis nepakankamai atliepia asmenų su negalia individualių poreikių tenkinimą. Vertinimas daugiausia grindžiamas medicininiais kriterijais ir tik maža apimtimi vertinami asmens gebėjimai, neatsižvelgiama į neigiamus aplinkos veiksnius, kurie sudaro kliūtis integracijai į visuomenę. Negalios vertinimo modelio nuostatos, susijusios su negalios nustatymu senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims, yra diskriminuojančios, nes nustčius asmeniui negalią tolesni asmens įsitraukimo į visuomenę ir darbo rinką veiksmai ir priemonės nenumatomi (negalios nustatymo sistema nesusieta su paslaugų (pvz., socialinių, asmeninio asistento ir kt.) ir priemonių (pvz., techninės pagalbos priemonių, būsto pritaikymo ir kt.) poreikio vertinimu ir jų teikimu), be to toks asmuo neturi teisės rinktis, kurią išmoką norėtų gauti – netekto darbingumo pensiją ar senatvės pensiją. Pagalbos ir (ar) paslaugų poreikiai nustatomi keliuose institucijose: savivaldybėse – asmeniui paprašius paslaugos, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyboje (NDNT) – nustatant neįgalumo / darbingumo lygį, Užimtumo tarnyboje (UŽT) – vertinant įsidarbinimo galimybes, NVO – teikiant paslaugas pagal jų įgyvendinamus projektus. Vertinant asmens poreikius, netaikomas atvejo vadybos principas, todėl asmenims su negalia nesudaromos prielaidos gauti visą būtiną teikiamą pagalbą ir (ar) priemones. Tai apsunkina asmenų su negalia integraciją į visuomenę;
- ✓ neefektyvi institucinė sąranga: asmenų su negalia socialinės integracijos priemonių įgyvendinimas savivaldybėse ir šių priemonių įgyvendinimo stebėseną paskirstyta kelioms SADM pavaldžioms institucijoms (NDNT, Neįgaliųjų reikalų departamentui (NRD), Techninės pagalbos neįgaliesiems centrui (TPNC), Ginčų komisijai (GK). Istaigų gausa klaidina asmenis, pastebimas specialistų tarpusavio bendradarbiavimo trūkumas, neefektyvus ir ilgai trunkantis sprendimų priėmimo procesas, o atskirų informacinių sistemų valdymas skirtingose įstaigose nesukuria sąlygų operatyviai dalytis turima informacija. Kasmet įstaigoms išlaikyti skiriama vis daugiau valstybės biudžeto lėšų, tačiau tai neužtikrina efektyvesnės ir geresnės asmenų su negalia integracijos į visuomenę (NDNT – centrinė administracija, 21 teritorinis skyrius – 280 pareigybių, 2022 m. iš VB skirta 6,1 mln. eurų; TPNC centrinė administracija, 10 teritorinių padalinių – 55 pareigybės, iš VB skiriama apie 998,6 tūkst. eurų;

NRD 24 pareigybės – apie 700 tūkst. eurų, GK 14 etatų (17 pareigybių) – 237 tūkst. eurų (vieno skundo nagrinėjimas kainuoja apie 1 tūkst. eurų, vieno komisijos nario (neįskaitant pirmininko) darbo krūvis – apie 50 skundų per metus);

- ✓ Nors tarptautiniai dokumentai, ES ir LR teisės aktai įpareigoja, kad būtų užtikrintas informacinės aplinkos prieinamumas asmenims su negalia ir sudarytos sąlygos gauti informaciją jiems prieinama forma, tiesiog skaitmeninė, tiesiog įprasto formato informacija daliai žmonių yra neprieinama, nepritaikyta skirtingą negalios tipą turinčių asmenų poreikiams. NSII reglamentuotas tik informacijos pritaikymas asmenims su negalia, o ne informacijos prieinamumo principas, nereglamentuoti asmenims su negalia prieinami bendravimo būdai ir informacijos jiems teikimas;
- ✓ Teisės aktuose, reglamentuojančiuose asmenų su negalia integracijos procesą, apibrėžtos sąvokos tik iš dalies atitinka Konvencijoje vartojamas sąvokas ir jose pateiktas apibrėžtis;
- ✓ Tikslinės kompensacijos reglamentuotos keliuose įstatymuose: Tikslinių kompensacijų įstatyme nustatytos slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos, o Transporto lengvatų įstatyme numatyta lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacija (vieną kartą per 6 m. iki 64 BSI, t. y. iki 2944 eurų dydžio), nors iš esmės tai nėra lengvata;
- ✓ Lygių galimybių įstatyme valstybės ir savivaldybės institucijoms bei įstaigoms nenumatyta pareiga nediskriminuoti, inter alia, asmenų su negalia teikiant administracines ir (ar) viešąsias paslaugas, todėl Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba neturi teisinio pagrindo nagrinėti skundų dėl tokios diskriminacijos.

SADM duomenimis, 2021 m. Lietuvoje gyveno apie 221 tūkst. asmenų su negalia, iš jų 147 tūkst. – darbingo amžiaus asmenų ir 15 tūkst. – vaikų su negalia, t. y. asmenys su negalia Lietuvoje sudaro apie 8 proc. visų gyventojų (tendencija ES šalyse apie 10 proc.).

Didžioji dalis (52 proc.) asmenų su negalia pripažinti neįgaliais dėl vidaus organų ir kitų sveikatos sutrikimų (pavyzdžiui, kraujotakos sistemos sutrikimai, įvairūs navikai, vidaus organų pažeidimai (širdies nepakankamumas, žarnyno nepakankamumas), 27 proc. asmenų su negalia turi judėjimo, 4 proc. – regos, 14 proc. psichosocialinę (proto ir (ar) intelekto), 3 proc. klausos negalią.

Kasmet naujai negalia nustatoma 1,9 tūkst. vaikų, 10 tūkst. darbingo amžiaus asmenų ir 11,7 tūkst. senatvės pensijos amžių sukausių asmenų.

Asmenų, gaunančių tikslines kompensacijas, yra apie 95 tūkst., iš jų slaugos išlaidų tikslinė kompensacija mokama 38 tūkst. asmenų, priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinė kompensacija – 57 tūkst. asmenų. 2021 m. duomenimis, lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos gavėjų buvo apie 900.

Projektų esmė.

NSII projektu siūloma:

- pakeisti NSII pavadinimą (Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymas), sąvokas (pvz. „asmuo su negalia“ vietoje „neįgalusis“, „dalyvumo lygis“ vietoje „darbingumo lygis ir kt.), taip pat apibrėžti naujas sąvokas, pavyzdžiui, „prieinamas bendravimo būdas“, „prieinama aplinka“, „lengvai suprantama kalba“;
- apibrėžti pagrindines asmens su negalia teises (pvz. gauti informaciją; teises į prieinamą aplinką, sveikatos priežiūrą, švietimą, laisvalaikį, sportą ir kultūrinę veiklą, užimtumą ir profesinę rehabilitaciją) ir nustatyti už jų užtikrinimą bei įgyvendinimą atsakingas institucijas;
- nustatyti viešosios paskirties informacinės aplinkos, įskaitant internetu teikiamas paslaugas, pritaikymą asmenų su negalia poreikiams. Valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos turės teikti asmeniui su negalia viešąją informaciją nemokamai jo pasirinktu prieinamu bendravimo būdu, skatinti visuomenės informavimo priemones, įskaitant informacijos internetu teikėjus, sudaryti sąlygas asmenims su negalia gauti informaciją per visuomenės informavimo priemones (įskaitant interneto svetaines) jų pasirinktais prieinamais bendravimo būdais.

- reorganizavus NDNT, NRD ir pertvarkius TPNC, įsteigti Asmens su negalia teisių apsaugos agentūrą (Agentūra), kuri užtikrins horizontalaus principo įgyvendinimą, formuojant ir įgyvendinant asmenų su negalia integracijos politiką bei vieno langelio principo taikymą asmeniui kreipiantis dėl negalios vertinimo ar pagalbos ir (ar) paslaugų gavimo. Agentūros veiklą siūloma papildyti naujomis funkcijomis: priimti sprendimus dėl aprūpinimo techninės pagalbos priemonėmis (asmeniui nebereikės kreiptis papildomų dokumentų / siuntimų dėl poreikio nustatymo); dalyvauti formuojant ir įgyvendinant asmenų su negalia teisių užtikrinimo politiką plačiąja apimtimi. Siekiant pasirošti tinkamam Direktyvos (ES) 2019/882 dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų įgyvendinimui (Prieinamumo direktyva) Agentūra teiks metodinę pagalbą dėl asmenų su negalia prieinamumo poreikių ir kt.
- atsisakyti skundų nagrinėjimo instituto per GK, minėtus skundus pavedant nagrinėti ir spręsti Lietuvos administracinių ginčų komisijai (LAGK);
- vietoje šiuo metu veikiančios Neįgalųjų reikalų tarybos, įsteigti Asmenų su negalia gerovės tarybą prie Vyriausybės, kuri analizuos asmens su negalia teisių apsaugos ir jos gerovės padėtį ir teiks siūlymus Seimui, Vyriausybei, ministrams, savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, analizuos teisės aktus, susijusius su asmens su negalia teisių apsauga ir vertins jų atitiktį NSII;
- tobulinti negalios nustatymo modelį, numatant, kad negalios vertinimas grindžiamas asmens gebėjimų vertinimu; reglamentuoti, kad darbingo amžiaus asmenims ir pensinio amžiaus asmenims nustatomas dalyvumo lygis, o vietoje specialiųjų poreikių vertinami individualūs asmens poreikiai, taip pat aiškiai apibrėžti šių poreikių rūšis ir jų tenkinimo mechanizmą;
- reglamentuoti atvejo vadybos modelio taikymo, atvejo vadybos teikimo stebėsenos mechanizmą;
- nustatyti, kad savivaldybės administracija vykdo asmenų su negalia reikalų koordinavimo funkciją, kurios tikslas – koordinuoti asmenų su negalia socialinės integracijos politikos ir asmenų su negalia teisių įgyvendinimą savivaldybės teritorijoje ir stiprinti valstybės ir savivaldybės institucijų bei įstaigų, dirbančių asmenų su negalia socialinės integracijos politikos srityje, bendradarbiavimą. Asmenų su negalia reikalų koordinavimo funkcijos vykdymas finansuojamas iš savivaldybės biudžeto lėšų ir iš valstybės biudžeto dotacijų savivaldybių biudžetams.

Tikslinių kompensacijų įstatymo pakeitimais siūloma:

- patikslinti įstatymo tikslą – nustatyti tikslines individualios pagalbos tenkinimo, lengvojo automobilio ir jo techninio pritaikymo bei transporto išlaidų kompensacijas, užtikrinančias individualių poreikių asmenims su negalia tenkinimą, kompensuojant asmens, turinčio teisę gauti tikslinę kompensaciją, išlaidas, patirtas tenkinant individualius poreikius;
- reglamentuoti lengvojo automobilio ar jo techninio pritaikymo kompensacijos skyrimo sąlygas ir mokėjimo tvarką, nustatant asmenų teisę vieną kartą per 72 mėn. gauti 64 BSI (2944 eurų) dydžio lengvojo automobilio įsigijimo išlaidų kompensaciją arba iki 128 BSI (5888 eurų) dydžio lengvojo automobilio techninio pritaikymo išlaidų kompensaciją (iki šiol buvo viena – lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacija (kartą per 6 m. iki 64 BSI);
- slaugos ir priežiūros pagalbos išlaidų kompensaciją pakeisti individualios pagalbos teikimo išlaidų kompensacija, nustatant teisę šią kompensaciją gauti turinčius asmenis, jos dydžio matą ir dydžius, reglamentuoti jos skyrimo ir mokėjimo tvarką.

Ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymo (IAGNTI) pakeitimais siūloma:

- numatyti, kad LAGK privaloma ikiteismine tvarka nagrinėja ginčus tarp asmens, pensiją ar išmoką mokančios institucijos ir Agentūros dėl Agentūros priimtų sprendimų;
- nustatyti, kad administracinių ginčų komisijos narys, paskirtas pranešėju byloje, ar administracinių ginčų komisija gali priimti sprendimą bylose dėl Agentūros sprendimų skirti ekspertą arba pavesti ekspertizės įstaigai atlikti ekspertizę, taip pat reglamentuoti eksperto, specialisto, vertėjo ir posėdžio sekretoriaus nušalinimo pagrindus, bylos nagrinėjimo sustabdymo pagrindus (įtraukiant ir ekspertizės skyrimą), terminus ir atnaujinimo tvarką;

- patikslinti kitas nuostatas, siekiant išspręsti LAGK veikloje kilusius organizacinius klausimus ir sudaryti sąlygas efektyviai nagrinėti skundus (pvz. dėl nuotolinių komisijos posėdžių organizavimo, pakaitinio nario skyrimo ir kt.).

Lygių galimybių įstatymo pakeitimais siūloma: nustatyti, kad valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, teikdamos administracines ir (ar) viešąsias paslaugas, *inter alia*, turi pareigą nediskriminuoti asmenų su negalia. Taip bus sudarytos galimybės Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai nagrinėti skundus dėl valstybės ir savivaldybės institucijų bei įstaigų veiksmų teikiant administracines ir (ar) viešąsias paslaugas, *inter alia*, asmenims su negalia.

Transporto lengvatų įstatymo pakeitimais siūloma: pripažinti netekusiais galios straipsnius, reglamentuojančius asmens su negalia teisę į lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensaciją, nes atitinkamomis nuostatomis papildomas Tikslinių kompensacijų įstatymas.

Isigaliojimo terminas – 2023-07-01 (išskyrus Tikslinių kompensacijų įstatymo nuostatas dėl lengvojo automobilio ar jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijų – įsigaliojū 2024-01-01). Numatyta iki 2032-03-01 atlikti NSIĮ nustatyto galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimą.

Papildomų lėšų poreikis:

2023 m.:

- ✓ numatytoms įstaigų reorganizavimo priemonėms įgyvendinti papildomai gali reikėti apie 300 tūkst. eurų valstybės biudžeto lėšų, iš jų: išeitinėms išmokoms – apie 80 tūkst. eurų (apie 30 darbuotojų); Agentūros informacinei sistemai pritaikyti, dokumentų formoms pakeisti, įstaigos veiklai reikalingoms priemonėms įsigyti – apie 220 tūkst. eurų.
- ✓ Asmenų su negalia reikalų koordinavimo funkcijai savivaldybėse vykdyti – apie 1,4 mln. eurų kasmet (pusei metų – 700 tūkst. eurų).
- ✓ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai (skundams tirti, konsultacijoms teikti, švietimo funkcijoms atlikti – papildomam 0,5 etato) – 14 tūkst. eurų per metus (pusei metų – 7 tūkst. eurų).

2024 m.:

- ✓ Lengvojo automobilio techninio pritaikymo išlaidų kompensacijoms – apie 1 mln. eurų.

Nauda: bus panaikintos asmenis su negalia diskriminuojančios sąvokos, aiškiai reglamentuotos institucijų atsakomybės už asmenų su negalia teisių užtikrinimą ir užtikrintas aplinkos (fizinės ir informacinės) ir informacijos prieinamumas asmenims su negalia, bus atliepti asmenų su negalia individualūs poreikiai, reglamentuotas nuoseklus atvejo vadybos modelio taikymas. Atvejo vadybos stebėsena ir kontrolė leis identifikuoti ribojančius veiksnius ir nustatyti reikalingas pagalbos priemones ir (ar) paslaugas, individualizuojant pagalbą, didinant asmenų dalyvumo galimybes. SADM pavaldžių įstaigų sujungimas leis optimizuoti valdymo ir administracijos struktūras, sumažinti viešojo valdymo išlaidas (iki 10 proc., t.y. kasmet apie 900 tūkst. eurų), užtikrinant, kad efektyviau ir racionaliau bus naudojami žmogiškieji, finansiniai ir infrastruktūros ištekliai. Vieno langelio principo įgyvendinimas padės asmenims operatyviau gauti reikiamą pagalbą ir (ar) paslaugas. Bus patogesnės sąlygos asmenims kreiptis dėl negalios vertinimo, gauti vertinimo rezultatus, sudaryti individualų atvejo vadybos planą, institucijų teikiama pagalba bus prieinamesnė. Taip pat bus sudarytos sąlygos efektyviau nagrinėti skundus LAGK.

Atitiktis Vyriausybės programai. Projektai susiję su Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano 3.2.5 p. priemonės „Mažinti žmonių su negalia diskriminaciją, sukuriant informacijos prieinamumo neįgaliesiems sistemą“, 3.2.6 p. priemonės „Sukurti vieno langelio principu veikiančią pagalbos neįgaliesiems vaikams ir šeimoms, auginančioms neįgalius vaikus, mechanizmą (atvejo vadyba, kompleksinės paslaugos ir pagalba)“ ir 3.2.7 p. priemonės „Parengti naują negalios nustatymo modelį, atitinkantį asmens individualius poreikius“ įgyvendinimu.

Derinimas:

2022 m. kovo mėn. organizuotos viešosios konsultacijos. Parengti projektai derinti su ŠMSM, SM, SAM, AM, EIM, TM, URM, VRM, KM, FM, ŽŪM, EM, KAM, Informacinės visuomenės plėtros komitetu, Lietuvos savivaldybių asociacija, NRD, TPNC, NDNT, GK, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, UŽT, Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija, VSDF valdyba, Valstybine vartotojų teisių apsaugos tarnyba, LAGK, Valstybine duomenų apsaugos inspekcija.

Projektai aptarti bendruose SADM ir neįgaliųjų NVO pasitarimuose, 2022-06-29 pristatyti Neįgaliųjų reikalų taryboje ir jiems pritarta.

2022-07-26 tarpinstituciniame pasitarime pristatyti Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo pakeitimo projekto poveikio vertinimo rezultatai. Sutarta, kad SADM projektus patikslins pagal pateiktas pastabas dėl siekiamų tikslų ir problematikos pagrindimo išsamesniais duomenimis, taip pat įvertins LRVK Socialinės politikos grupės, SAM, TM, LSA pastabas ir siūlymus.

Projektai svarstyti 2022-08-16 tarpinstituciniame pasitarime ir patikslinti pagal Vyriausybės kanceliarijos Teisės grupės ir Socialinės politikos grupės pateiktas pastabas (suderinta darbo tvarka).

Dalykinio vertinimo išvada:

- 1) Siūlome teikime ir įstatymų aiškinamajame rašte patikslinti papildomų lėšų poreikį 2023 m.: lėšos numatytos visiems 2023 m., nors NSII įsigaliojimas siūlomas tik nuo 2023-07-01.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad papildomos lėšos įstatymų nuostatomis dėl asmenų su negalia reikalų koordinavimo funkcijos (700 tūkst. eurų 2023 m. II pusmečiui, 2024 m. ir vėliau – po 1,4 mln. eurų), Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos funkcijų, susijusių su skundų nagrinėjimu (7 tūkst. eurų 2023 m. II pusmečiui, 2024 m. ir vėliau – 14 tūkst. eurų), taip pat lengvojo automobilio techninio pritaikymo išlaidų kompensacijų (2024 m. – apie 1 mln. eurų) įgyvendinti į Finansų ministerijos pateiktus 2023-2025 m. numatomus preliminarinius maksimalius asignavimų limitus nėra įtrauktos.

- 2) Siūlome projektus pakartotinai aptarti **tarpinstituciniame pasitarime** ir patikslinti pagal LRVK Teisės grupės ir Socialinės politikos grupės pateiktas pastabas ir pasiūlymus.

Socialinės politikos grupės patarėja

Daiva Buivydaitė-Garbštienė